

до Конституційного Суду України
вул. Жилянська, 14, м. Київ

Громадянин України Матосян Лернік Грishaї

в особі представника за довіреністю
Карапетян Акопа Рубеновича

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗВЕРНЕННЯ

**про офіційне тлумачення пункту 1 частини 1 статті 593, частини 2, 3 статті 653
Цивільного кодексу України, абзацу другої частини першої статті 17 Закону
України «Про іпотеку»**

Керуючись п. 2 ст. 150 Конституції України, п. 4 ст. 13, 42, 43 Закону України «Про
Конституційний Суд України»,

Прошу Конституційний Суд України:

Надати офіційне тлумачення пункту 1 частини 1 статті 593, частини 2, 3 статті 653
Цивільного кодексу України від 16.01.2003 в ред. від 01. 01. 2016 № 435-IV (Голос
України від 12.03.2003 — № 45) , абзац другий частини першої статті 17 Закону України
«Про іпотеку» від 05. 06. 2003 в ред. від 06. 11. 2014 № 898-IV (Голос України від
15.07.2003 — № 129) щодо моменту припинення зобов'язань сторін по забезпеченню
виконання договору в разі його розірвання. А саме:

Стаття 593. Цивільного кодексу України

Припинення права застави

1. Право застави припиняється у разі:

1) припинення зобов'язання, забезпеченого заставою;(...)

Стаття 653 Цивільного кодексу України

Правові наслідки зміни або розірвання договору

(...)

2. У разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються.

3. (...) Якщо договір змінюється або розривається у судовому порядку,
зобов'язання змінюється або припиняється з моменту набрання рішенням суду про зміну
або розірвання договору законної сили. (...)

Стаття 17. Закону України «Про іпотеку»

Підстави припинення іпотеки

Іпотека припиняється у разі:

припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; (...)

Предмет необхідного тлумачення:

- 1) Чи призводить розірвання договору до остаточного припинення всіх зобов'язань сторін договору?
- 2) Чи можна вважати договір про забезпечення зобов'язання (застава, іпотека) припиненим у разі припинення шляхом розірвання основного договору, для забезпечення виконання якого було укладено договір іпотеки (застави)?
- 3) З якого моменту можна вважати припиненими зобов'язання забезпечення виконання (іпотеки, застави) в разі припинення дії основного договору, на забезпечення виконання якого вони уклалися?
- 4) Чи можуть продовжувати діяти зобов'язання забезпечення виконання договору в разі припинення дії зобов'язань по основному договору шляхом розірвання його в судовому порядку?

Обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні.

Офіційне тлумачення положень пункту 1 частини 1 статті 593, частини 2, 3 статті 653 Цивільного кодексу України, абзац другий частини першої статті 17 Закону України «Про іпотеку» є необхідним у зв'язку з наявністю неоднозначної та, на мій погляд, неправомірної судової практики Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів щодо визначення моменту припинення зобов'язань за договорами, дію яких було припинено.

В одному випадку, коли справа стосується інших, окрім кредитного, договорів, всі зобов'язання сторін, включаючи зобов'язання по забезпеченню виконання, вважаються остаточно припиненими з припиненням дії договору, на підставі та на забезпечення якого вони виникли.

Таку позицію висловлено, зокрема:

- у постанові Вищого господарського суду України від 14 жовтня 2014 року у справі № 910/22007/13 щодо розірвання договору про надання послуг вказано, що в силу ч. 2 ст. 653 ЦК України у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. Тобто на момент прийняття місцевим господарським судом оскаржуваного рішення - 20.05.2014 р., договір № 0412 від 23.12.2011 р. був розірваний, а зобов'язання сторін припиненими у зв'язку із таким розірванням;
- у постанові Вищого господарського суду України від 17 серпня 2011 року у справі № № 3/5009/509/11 щодо розірвання договору підряду зазначено, що у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. Виходячи із змісту ст.ст. 651, 653 ЦК України у разі односторонньої відмови від договору, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом, договір є розірваним, а у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. Отже, внаслідок відмови позивача від договору підряду він вважається розірваним і внаслідок його розірвання зобов'язання сторін за договором припиняються;

- у постанові Вищого господарського суду України від 12 лютого 2013 року у справі № 5/047-10 щодо припинення договору купівлі-продажу вказано, що відповідно до статті 593 Цивільного кодексу України право застави припиняється у разі припинення зобов'язання, забезпеченого заставою. Аналогічне положення містить ст. 28 Закону України "Про заставу" відповідно до якої застава припиняється: з припиненням забезпеченого заставою зобов'язання. Таким чином, апеляційний господарський суд прийшов до висновку, що у зв'язку з припиненням основного зобов'язання боржника перед відповідачем на підставі п.1 ч.1 ст.593 та ст. 609 ЦК України, похідне зобов'язання відповідача перед позивачем, яке виникло з договору застави № 1 від 30.01.2009р. є припиненим, тому позовні вимоги є необґрунтованими та задоволенню не підлягають;
- у постанові Вищого господарського суду України від 23 червня 2009 року № 56/278-08 щодо припинення договору фінансового лізингу вказано, що відповідно до ч.2 ст.653 ЦК України, у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. При цьому, згідно з ч.3 цієї норми, яка помилково не була застосована судом першої інстанції, у разі розірвання договору зобов'язання припиняється з моменту досягнення домовленості про розірвання договору, якщо інше не встановлено договором. Отже, зазначена норма визначає, що з розірванням за згодою сторін договору припиняються всі невиконані до моменту розірвання договору зобов'язання, передбачені таким договором.
- у постанові Вищого господарського суду України від 18 квітня 2012 року у справі № 5004/2426/11 щодо розірвання договору лізингу вказано, що Відповідно до ч.2 ст.653 ЦК України, у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються.
Отже в силу положень закону та умов договору, договір фінансового лізингу може бути розірваний в результаті односторонньої відмови від нього у повному обсязі, тобто в результаті вчинення лізингодавцем одностороннього правочину, який тягне припинення зобов'язань його сторін.

Тобто, незважаючи на те, що судом було прийняте рішення стягнути певну суму на користь позивача, що є подібним до рішень, що найчастіше виносяться щодо кредитних договорів, зобов'язання сторін вважаються остаточно припиненими.

В іншому випадку, коли справа стосується припинення саме кредитного договору, суди приходять до висновку, що незважаючи на те, що основний договір було розірвано, внаслідок чого його дію було припинено, зобов'язання по виконанню цього договору продовжують діяти так само як і обов'язки, що впливають із забезпечення їх виконання.

Така позиція зайшла своє відображення, наприклад:

- у постанові Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 вересня 2015 року і у висловленій на її основі при розгляді справи № 6-939цс15 правовій позиції Верховного Суду України було зазначено, що розірвання кредитного договору не є підставою для припинення іпотеки, якою може забезпечуватися виконання зобов'язання, що виникло до набрання законної сили рішенням суду;

- в ухвалі Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 жовтня 2014 року у справі № 6-2716св14 зазначено, що скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове рішення про відмову у задоволенні позову, апеляційний обґрунтовано виходив з того, що розірвання кредитного договору не припиняє кредитні зобов'язання боржника, у рамках якого боржник зобов'язаний повернути суму кредиту, сплатити проценти та пеню за порушення строків виконання зобов'язання. Таким чином, кредитне зобов'язання вважається припиненим з моменту виконання позичальником усіх обов'язків перед банком;
- в ухвалі Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 грудня 2014 року у справі № 6-33856св14 вказано, що Отже, при розірванні кредитного договору в судовому порядку його дія припиняється на майбутнє. При цьому рішення про розірвання кредитного договору та про стягнення заборгованості не звільняє від обов'язку виконання зобов'язань, зокрема проведення розрахунків, що виникли до розірвання договору, та не позбавляє кредитора права на задоволення своїх законних вимог за рахунок іпотечного майна.

Окрім цього, неоднозначна практика існує також щодо визначення чинності зобов'язань за договором, дію якого було припинено залежно від підстав припинення зобов'язань.

- Так, у випадку, якщо договір розривається за рішенням суду, існує позиція суду, що зобов'язання, які виникли до моменту набрання законної сили рішенням суду, продовжують діяти для сторін до їх повного виконання. Вказану точку зору було, зокрема, висловлено у постанові Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 вересня 2015 року, у якій було зазначено, що за загальним правилом розірвання договору припиняє його дію на майбутнє, але не скасовує сам факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачених для застосування на випадок порушення зобов'язання і після розірвання договору, з огляду на характер цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання.
- У випадку якщо договір розривається, але за домовленістю сторін постанові Вищого господарського суду України від 23 червня 2009 року № 56/278-08, як вже було вказано вище, колегія суду прийшла до висновку, що з розірванням за згодою сторін договору припиняються всі невиконані до моменту розірвання договору зобов'язання, передбачені таким договором.

Тобто, в даному випадку, хоча договір також припинився шляхом розірвання суд не визнав за необхідне продовжувати дію невиконаних зобов'язань сторін. Хоча виходячи з формулювання ч. 3 ст. 653 Цивільного кодексу України розірвання договору за домовленістю сторін відрізняється від його розірвання за рішенням суду лише моментом, з якого договір має вважатися розірваним.

Суди доходять однозначного висновку про припинення дії договору тільки *в разі ліквідації юридичної особи боржника*. Так, у постанові Вищого господарського суду України від 18 квітня 2012 року у справі № 5004/2426/11 вказано, що згідно із ч. 1 ст. 17 Закону України "Про іпотеку" іпотека припиняється у разі припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 593 ЦК України право застави припиняється у разі припинення зобов'язання, забезпеченого заставою. Частина 3 ст. 6 ЦК України передбачає, що сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Аналіз зазначених правових норм дає підстави для висновку про те, що у разі ліквідації боржника - сторони основного зобов'язання - право застави, що забезпечувало його виконання, також є припиненим. При цьому, ураховуючи імперативний характер норми п. 1 ч. 1 ст. 593 ЦК України, зазначення в договорі застави інших умов, за яких право застави у разі припинення основного зобов'язання залишається дійсним, слід вважати нікчемним.

Тобто, в такому разі суд також не знаходить можливим продовження дії зобов'язань після припинення дії договору.

Така неоднозначність у судовій практиці, на мою думку, призвела до порушення моїх прав і свобод через невідповідність конституційному принципу рівності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. У рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) № 1-10/2012 від 12 квітня 2012 року зазначено, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Виходячи з наведеного тлумачення, рівність перед законом і судом як принцип правосуддя та конституційне право поширюється не тільки на фізичних осіб у відносинах між собою, але й у відносинах з юридичними особами. Тому вимоги закону та їх застосування судом не повинно відрізнятися залежно від того, хто є сторонами за договорами. Однак, на противагу цьому, на сьогодні у судовій практиці склалася ситуація, що договори, за якими кредиторами виступають банки остаточно можуть бути припиненими лише внаслідок ліквідації (смерті) боржника. Що стосується інших передбачених законом способів захисту права шляхом припинення дії договору, то вони у таких відносинах судами не застосовуються або призводять до продовження відносин незважаючи на припинення дії договору як підстави їх виникнення та існування. В той же час, у відносинах між іншими суб'єктами договір може бути припиненим будь-яким передбаченим законом способом, що завжди призводить до остаточного припинення

зобов'язань за ним незалежно від того, чи був він виконаний належним чином (окрім випадків припинення його дії за цією підставою).

Тобто, внаслідок вказаної неоднозначності у позиціях судів, склалася ситуація, при якій банки, як кредитори, за кредитним договором мають привілеї щодо отримання виконання за договором, дію якого було припинено навіть за їх ініціативою. В інших же випадках суди не надають кредиторам права отримати виконання за припиненими зобов'язаннями. Ця ситуація, на мою думку, являє собою порушення принципу рівності перед законом і судом і призвела до порушення моїх прав як боржника за кредитним договором, дію якого було припинено внаслідок розірвання. Так, незважаючи на факт розірвання основного кредитного договору, Верховним Судом України у справі, порушеній за моїм позовом, винесено постанову, якою скасовано рішення попередніх інстанцій і в якій висловлено правову позицію, що мої зобов'язання перед банком та засоби забезпечення їх виконання продовжують діяти. Саме тому я вважаю, що мої права порушено.

Отже, для усунення вказаної неоднозначності у судовій практиці, відновлення і попередження подальшого порушення моїх конституційних прав прошу надати офіційне тлумачення пункту 1 частини 1 статті 593, частини 2, 3 статті 653 Цивільного кодексу України, абзацу другою частини першої статті 17 Закону України «Про іпотеку».

Перелік документів і матеріалів, що додаються:

1. Роздрукована з ЄДРСР постанова Вищого господарського суду України від 14 жовтня 2014 року у справі № 910/22007/13;
2. Роздрукована з ЄДРСР постанова Вищого господарського суду України від 17 серпня 2011 року у справі № № 3/5009/509/11;
3. Роздрукована з ЄДРСР постанова Вищого господарського суду України від 12 лютого 2013 року у справі № 5/047-10;
4. Роздрукована з ЄДРСР постанові Вищого господарського суду України від 23 червня 2009 року № 56/278-08;
5. Роздрукована з ЄДРСР постанові Вищого господарського суду України від 18 квітня 2012 року у справі № 5004/2426/11;
6. Роздрукована з ЄДРСР постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 вересня 2015 року;
7. Роздрукована з ЄДРСР ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 жовтня 2014 року у справі № 6-2716св14;
8. Роздрукована з ЄДРСР ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 грудня 2014 року у справі № 6-33856св14;
9. Копія рішення Київського районного суду м. Харкова від 30 жовтня 2014 року у справі № 640/15751/14-ц;
10. Копія рішення Апеляційного суду харківської області від 14 січня 2015 року у справі № 640/15751/14-ц;

11.Роздрукована з ЄДРСР ухвала Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 березня 2015 року у справі № 640/15751/14-ц;
12.Нотаріально посвідчена копія довіреності.

«22» січня 2016 року
Представник Матосян Л.Г.
за довіреністю (додається)

А.Р. Карапетян